

Наталія Скрипник

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ СУБ'ЄКТНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті узагальнено погляди науковців на трактування поняття «педагогічний супровід» на основі співставлення з поняттями «педагогічне керівництво», «педагогічна підтримка», «педагогічна допомога». Визначено сутність педагогічного супроводу формування суб'єктної позиції майбутніх фахівців, виділено й обґрунтовано його напрями. Схарактеризовано ролі педагогів при здійсненні педагогічного супроводу (супервайзер, модератор, медіатор, наставник, тьютор, фасилітатор) і стратегії поведінки в них.

Ключові слова: педагогічний супровід, педагогічна підтримка, студенти, суб'єктна позиція.

Сучасні пріоритети розвитку системи вищої освіти України передбачають як якісну фахову підготовку студента, так і гармонійний розвиток його особистості, становлення його як суб'єкта своєї освітньої, суспільної і професійної життєдіяльності. Тобто, одним із завдань сучасної вищої освіти є формування суб'єктної позиції майбутніх фахівців. Відповідно, пошук педагогічних умов, які сприяють підвищенню ефективності даного процесу, набули наразі особливої актуальності.

Окремі питання щодо формування суб'єктної позиції особистості у студентської молоді досліджено у роботах, які присвячені: формуванню суб'єктної позиції курсантів (Н. Щукіна), студентів педагогічних ВНЗ (Ф. Блієва, А. Гогоберидзе, А. Лебедев, О. Цимбал), студентів мовного ВНЗ (Н. Проніна) і немовного ВНЗ (Н. Іванцова), в процесі післядипломної освіти (О. Акулініна), у волонтерській діяльності (О. Богданова). Проте дослідження щодо становлення і розвитку суб'єктної позиції майбутніх фахівців стосуються здебільшого аудиторної діяльності, тоді як можливості позааудиторної діяльності у цьому процесі враховуються недостатньо.

Мета даної статті полягає у визначенні сутності і напрямів педагогічного супроводу формування суб'єктної позиції майбутніх фахівців у позааудиторній діяльності як умови підвищення ефективності означеного процесу.

У довідковій літературі [1] поняття «супровід» пов'язується з дієсловом «супроводжувати», яке в першу чергу має такі тлумачення: йти, їхати разом з ким-небудь у якості супутника, поводиря; слідувати разом з ким-небудь, чим-небудь для охорони, конвоювання, указання шляху; бути,

перебувати завжди разом з ким-небудь, чим-небудь; бути супутником кому-небудь, чого-небудь. Вивчення існуючих у сучасній науковій літературі поглядів на трактування поняття «педагогічний супровід» показало відсутність його єдиного, загальновизнаного тлумачення. Так, К. Александрова визначає його як тип педагогічної діяльності, сутність якого полягає як у превентивному процесі навчання вихованця самостійно планувати свій життєвий шлях і індивідуальний освітній маршрут, організовувати життєдіяльність, вирішувати проблемні ситуації, так і в перманентній готовності адекватно відреагувати на ситуацію його емоційного дискомфорту [2, с. 11]. Н. Яковлева це поняття трактує як «педагогічно доцільну систему заходів впливу на процеси освітньої сфери, що забезпечує зниження відхилень від оптимальної траєкторії їх розгортання» [3, с. 47]. Л. Новосьолова під педагогічним супроводом розуміє допомогу тому, хто навчається у формуванні орієнтаційного поля розвитку, в якому відповідальність за дії лежить на ньому самому. Також дослідниця зазначає, що супровід – це родове, загальне поняття, «допомога» і «підтримка» – його видові частини [4, с. 178]. Науковці по-різному трактують це поняття, часто ототожнюючи його з поняттями педагогічної допомоги, підтримки або керівництва, а часом – розділяють ці поняття. У зв'язку з цим необхідним для дослідження є співставлення понять «педагогічна підтримка», «педагогічне керівництво» із терміном «педагогічний супровід». М. Бившева зазначає, що вихідним для терміну «педагогічний супровід» стало поняття «педагогічна підтримка» [5, с. 59].

Концепція педагогічної підтримки отримала наукове обґрунтування у працях вченого-гуманіста О. Газмана. Педагогічну підтримку він розуміє як «процес спільного з дитиною визначення її особистих інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання перепон (проблем), пов'язаних з фізичним, психічним здоров'ям, які заважають їй зберегти свою людську гідність і самостійно досягти бажаних результатів в навчанні, самовихованні, спілкуванні, здоровому способі життя, професійному самовизначенні» [6, с. 28]. На думку певної групи науковців [7], педагогічна підтримка і педагогічний супровід – це різні форми педагогічної діяльності, об'єднаних тим, що вони орієнтовані на розвиток індивідуальності. Вчені розподіляють види педагогічної діяльності за віковими групами вихованців: турбота – малюкам, допомога – молодшим, підтримка – підліткам, супровід – старшокласникам. Вони вважають, що педагогічна підтримка поступово переростає в педагогічний супровід дитини в освіті, і пропонують наступні визначення: педагогічна підтримка є процесом створення умов (спільно з дитиною) для свідомого самостійного вирішення нею ситуації вибору за умови, якщо дитина не справляється сама; тоді як педагогічний супровід – це процес зацікавленого спостереження, консультування, особистої участі, заохочення максимальної самостійності підлітка в проблемній ситуації при

мінімальному в порівнянні з підтримкою участю педагога. Педагогічний супровід передбачає вміння педагога бути поруч, слідувати за учнем, супроводжуючи в його індивідуальному просуванні в учінні.

Ми згодні з поглядами К. Александрової [2], яка вважає, що педагогічний супровід відрізняється від підтримки не стільки зменшенням ступеня втручання дорослого в процес освіти, скільки умінням самого вихованця вирішувати свої навчальні та особистісні проблеми. Зауважимо, що нерідко означене вміння не має прямої залежності від віку вихованця. Тому здійснення педагогічного супроводу, на наш погляд, передбачає надання студентам педагогічної підтримки і допомоги у разі необхідності. Слід також зазначити, що педагогічний супровід і підтримку, які раніше розглядали стосовно дітей шкільного віку, на сьогоднішній день набули актуальності на всіх етапах освітнього процесу, незалежно від віку тих, хто навчається.

Основні відмінності педагогічного супроводу, які не допускають його змішування з близькими за змістом дефініціями «педагогічна допомога» та «педагогічна підтримка» сформульовані Н. Яковлевою [3, с. 47–48]. Отже, педагогічний супровід: 1) на відміну від допомоги і підтримки має тривалий і безперервний характер; 2) завжди «прив'язаний» до певного процесу, доповнює і супроводжує його, в той час як допомога і підтримка – тимчасові впливи, що забезпечують короткі зв'язки з даним процесом; 3) полягає у здійсненні конкретних дій з боку педагога, таких як: спостереження за перебігом процесу і його аналіз ситуацій, розробка системи заходів, пропонувані студенту, консультування; 4) є більш масштабним педагогічним явищем, яке в свій склад може включати і допомогу і підтримку.

М. Боритко також розрізняє поняття «педагогічне керівництво», «педагогічна підтримка» і «педагогічний супровід». На його думку, педагогічне керівництво припускає таку допомогу, за якої ініціатива і відповідальність при визначенні цілей, відбору засобів та корекції діяльності належить педагогу; педагогічна підтримка передбачає визначення інтересів вихованця, виявлення способів подолання труднощів у спільній діяльності педагога і вихованця; педагогічний супровід передбачає ініціативу вихованця у виборі оптимальних рішень щодо виходу з проблемної ситуації. Завданням педагога в останньому випадку є створення і розвиток різнобічних умов для можливості прийняття вихованцем кращого вирішення виниклої труднощі [8, с. 44].

Особливості понять «педагогічне керівництво» і «педагогічний супровід», що підкреслюють відмінності між ними, зазначила Н. Яковлева [3, с. 48]: супровід більшою мірою, ніж керівництво враховує інтереси його суб'єктів; керівництво є впливом керуючої системи, тоді як супровід – це взаємодія суб'єктів супроводжуючого і супроводжуваного процесів; керівництво в принципі не залежить від доброзичливості відносин між

суб'єктами, тоді як для супроводу вони є найважливішою умовою реалізації; супровід меншою мірою зачіпає (змінює) аспекти супроводжуваного процесу, ніж керівництво – керований; результат керівництва менш варіативний, ніж супроводу; керівництво допускає менше самотійності та активності суб'єктів, ніж супровід; при супроводі у суб'єктів більше можливостей проявити творчий потенціал, ніж при керівництві.

Таким чином, на основі співставлення понять «педагогічна підтримка», «педагогічний супровід» і «педагогічне керівництво», можна зробити висновок, що педагогічна підтримка пов'язана насамперед з подоланням конкретних проблем того, хто навчається і реалізується педагогами в проблемній ситуації. Педагогічний супровід передбачає тривалу, заздалегідь сплановану діяльність, спрямовану на запобігання труднощів у того, хто навчається, за потреби в його межах надається і підтримка, і допомога. У порівнянні з педагогічним керівництвом, педагогічний супровід носить більш м'який характер і передбачає більше самотійності й активності вихованців.

У дослідженні спираємося на думку К. Александрової [2, с. 22], яка розуміє спеціально організований педагогічний супровід як процес створення педагогом первинних ситуацій для того, щоб вихованець зміг свідомо і самотійно розробити індивідуальну освітню траєкторію, і вторинних ситуацій – щоб він міг її реалізувати за допомогою адекватного відповідального вибору стратегії навчання, спілкування, поведінки, виходу з конфліктних і проблемних ситуацій, який не суперечить його індивідуальній оціночній системі і соціокультурним нормам.

Сутністю педагогічного супроводу в контексті нашого дослідження вважаємо педагогічну діяльність, яка спрямована на сумісну зі студентом розробку і реалізацію індивідуальних планів саморозвитку, створення умов для формування суб'єктної позиції студента, для розуміння ним індивідуальних і соціальних сенсів життєдіяльності й освіти зокрема, для розробки і прогнозування результатів індивідуальної стратегії поведінки й освіти, її реалізації, подолання студентом особистісно значущих проблем. Ключовим для педагогічного супроводу є створення атмосфери, завдяки якій вихованець знає, що у нього є на кого спиратися, кому довіритись, знає, що він не на одинці зі своїми успіхами і труднощами, що поруч є педагог, який не буде втручатись без приводу, але завжди готовий допомогти і підтримати, не байдужий до студента.

Проведений аналіз робіт сучасних науковців (К. Александрова, М. Боритко, М. Бившева, О. Єрмоєнко, І. Семененко, С. Сильченкова, Н. Яковлева та інші) дозволив виділити такі *напрями* педагогічного супроводу:

– *діагностико-аналітичний*, який вміщує діагностику рівня сформованості суб'єктної позиції студента, аналіз індивідуальних особливостей та освітніх запитів студентів, динаміку їх розвитку, процесу становлення

творчих і навчальних груп і команд;

– *проектувальний*, який передбачає розробку зі студентами індивідуальних планів саморозвитку, визначення із студентами варіантів і наслідків вільного відповідального вибору стратегій діяльності, спілкування, поведінки, в тому числі джерел необхідної інформації; спільна з вихованцями побудова послідовності позааудиторної діяльності, вибір заходів і варіантів участі у них, завдань і ступеня їх складності; партнера для спільної роботи над завданням (одногрупника, педагога та інше); проектування ближніх і дальніх перспектив педагогічних ситуацій взаємодії із вихованцем, в тому числі його участі у різних творчих, соціальних, наукових проектах і різних формах позааудиторної діяльності;

– *організаційно-координувальний*, що стосується питань організації позааудиторної діяльності і координації роботи студентів, педагогів, співробітників деканатів та інших підрозділів університету, покликаний сприяти побудові конструктивних позитивних взаємовідносин всіх учасників позааудиторної діяльності; в його межах проводяться індивідуальні та групові консультації студентів, надається необхідна допомога, моделюються ситуації для формування умінь і особистісних якостей, що входять до структури суб'єктної позиції студента;

– *коригувальний*, який передбачає рефлексивну взаємодію педагогів та студентів з приводу результатів позааудиторної діяльності, у тому числі за допомогою індивідуальних планів саморозвитку вихованців; спостереження і за необхідності корекцію процесу формування суб'єктної позиції студентів.

Педагогічний супровід формування суб'єктної позиції студента у позааудиторній діяльності пов'язаний із розширенням функціонально-рольового спектру педагога. В роботах сучасних науковців (Л. Вітвицька, Ю. Гібадулліна, В. Гульчевська, Н. Дороніна, В. Єр'омін, А. Ніязова, Л. Новосьолова та інші) називається багато ролей, такі, як: експерт, інтерпретатор, а не просто транслятор знань; тренер, інструктор; організатор, ініціатор дій, координатор спільних зусиль, модератор; фасилітатор, порадник, консультант, супервайзер, тьютор, коуч та інші. Схарактеризуємо ті ролі і стратегії поведінки педагога в них, які є важливими для успішного формування суб'єктної позиції майбутніх фахівців.

Супервайзер відповідає за комплексний супровід позааудиторних заходів, колективних та індивідуальних проектів, виконуваних студентами. Роль викладача-супервайзера полягає в поєднанні функцій об'єктивного спостерігача і організатора, зацікавленого у виконанні проектів і проведенні заходів.

Педагог-модератор супроводжує процес організації взаємодії учасників певного позааудиторного заходу, забезпечує впорядкований обмін інформацією між всіма учасниками, стимулює комунікацію, створює атмосферу доброзичливості і співробітництва, відповідає за дотримання

учасниками встановлених норм і правил поведінки.

Медіатор постає в ролі посередника у випадку конфліктної ситуації між студентами або між студентами та іншими учасниками позааудиторної діяльності (студентами інших ВНЗ, педагогами, співробітниками деканатів, гуртожитків тощо).

Наставництво – це така стратегія супроводу, при якому педагог (наставник, управлінець, інструктор), за допомогою владних повноважень здійснює персоніфіковане інструктування, вказівки, демонструє зразки діяльності, здійснює систематичний контроль і направляє діяльність на вирішення конкретних завдань. Здійснюючи індивідуальний підхід з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, наставник забезпечує успішне засвоєння базових знань, умінь і навичок і якісне виконання практичних завдань.

Тьютор виступає в ролі як консультант, порадник, людина, яка вчить самостійно вирішувати проблеми (переводити їх в задачі). Тьютор супроводжує студента в його оволодінні способами нової діяльності і допомагає максимально ефективно використовувати різноманітні матеріали, джерела інформації, досвід інших. Педагог-тьютор, виходячи з індивідуальних особливостей студентів, спрямовує їх порадами на вирішення освітніх і життєвих проблем в конкретних ситуаціях, пропонує вибір способів діяльності і такі рішення, які, на його погляд, найбільш доцільні для його вихованців, допомагає їм з побудовою індивідуальної стратегії діяльності і поведінки.

Педагог-фасилітатор (коуч) підводить студента до того, щоб він сам знайшов відповіді і прийняв на себе відповідальність за прийняті рішення, спрямовує увагу на майбутнє, а не на минуле, на пошук рішень, а не на застрягання на проблемі. Стимулюючи рефлексію студентів своїх освітніх та життєвих потреб, цілей, потенційних можливостей та індивідуальних особливостей, він створює умови для самостійної успішної діяльності, для проектування і реалізації власного саморозвитку студента, для розвитку його суб'єктної позиції. Педагог-фасилітатор не веде за собою студентів, визначаючи шлях їх розвитку, а *допомагає* студентам самим визначитися в напрямі самореалізації і саморозвитку, *супроводжує* їх на цьому шляху.

Беручи до уваги відмінності у вище зазначених ролях і стратегіях поведінки педагогів при здійсненні педагогічного супроводу процесу формування суб'єктної позиції студентів у позааудиторній діяльності, вважаємо за потрібне підкреслити, що це розходження не означають їх категоричного протиставлення. Один і той же педагог в різних ситуаціях може виконувати різні ролі. Наприклад, при організації позааудиторного заходу ефективною є роль супервайзера; на репетиціях свята, він буде найбільш ефективний як наставник, а при його проведенні – як модератор чи медіатор. В іншій ситуації, наприклад при виборі студентом

позааудиторних заходів – тьютором, а при постановці освітніх або життєвих цілей – коучем, фасилітатором.

Підсумовуючи вищевикладене, відзначимо, що педагогічний супровід формування суб'єктної позиції майбутніх фахівців у позааудиторній діяльності розглядаємо як умову, яка підвищить ефективність означеного процесу. Подальшої розробки потребують питання експериментальної перевірки даної педагогічної умови, вивчення готовності кураторів до здійснення педагогічного супроводу процесу формування суб'єктної позиції майбутніх фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный [Электронный ресурс] / Т. Ф. Ефремова. – М. : Русский язык, 2000. – Режим доступа : <http://www.efremova.info/>
2. Александрова Е. А. Педагогическое сопровождение старшеклассников в процессе разработки и реализации индивидуальных образовательных траекторий : автореф. дис. на соиск. научн. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Е. А. Александрова. – Тюмень, 2006. – 40 с.
3. Яковлева Н. О. Сопровождение как педагогическая деятельность [Электронный ресурс] / Н. О. Яковлева // Вестник ЮУрГУ. Серия: Образование. Педагогические науки. – 2012. – № 4(263). – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/soprovozhdenie-kak-pedagogicheskaya-deyatelnost>
4. Новоселова Л. А. Педагогическое сопровождение будущего инженера-педагога в процессе профессионализации как фактор активизации его саморазвития / Л. А. Новоселова // Ползуновский вестник. – 2006. – № 3. – С. 177–185.
5. Бывшева М. В. Педагогическое сопровождение детей старшего дошкольного возраста в процессе социального познания : дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теория и методика дошкольного образования» / М. В. Бывшева. – Екатеринбург, 2009. – 167 с.
6. Газман О. С. Педагогическая поддержка детей в образовании как инновационная проблема / О. С. Газман // Новые ценности образования: десять концепций и эссе. – М. : Инноватор, 1995.
7. Педагогическая поддержка ребенка в образовании : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Н. Н. Михайлова, С. М. Юсфин, Е. А. Александрова и др. ; под. ред. В. А. Сластенина, И. А. Колесниковой. – М. : Издат. центр «Академия», 2006. – 288 с.
8. Борытко Н. М. Гуманитарно-целостная стратегия воспитания / Н. М. Борытко // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2008. – № 1. – С. 40–44.